

Széplesek-e a Ciblesek?

Plihál Katalin

A földrajzi neveink eredetmagyarázatának vizsgálata kapcsán írta Kiss Lajos nyelvész: *szakszerű, tudományos névszarmaztatásnak azonban már jó ideje csak az számítható, amely a vizsgált névnek nem a mai, hanem legrégebbi alakjából indul ki, számon tartja összes alakváltozatait, kapcsolatot keres a név s az általa jelölt földrajzi objektum között, és figyelemmel van a nyelvek névadási törvényszerűségeire, névrendszerére.*¹[1]

Az általunk vizsgálni kívánt domborzati névvel szereplő hegység és hegyek az Alföld síkságából hirtelen emelkedő keskeny Keleti-Kárpátok tagjai.

Az első térképrészleten láthatjuk a Keleti-Kárpátok belső vulkáni vonulatán található Cibles hegységet (ma), amelynek a második legmagasabb² pontja szintén Cibles (1839).

Ma nyugatról a Gutin és a Lápos hegység, keletről pedig a Radnai-havasok határolják. (1. ábra) E hegyvonulat gerince hosszú ideig Máramaros és az erdélyi Belső-Szolnok vármegyék, illetve később a királyi Magyarország és az Erdélyi Fejedelemség, illetve Gubernium (1867-ig) közötti határvonalat is kijelölte.³Egykor a Cibles hegység nevet tágabb értelemben használták, ahogy arra Hunfalvy János munkája [2] alapján következtetni lehet:

A Cibles hegycsoport

Ezek Máramaros déli határszélén, Közép-Szolnok megyében és Kővár vidékén terjednek el a Szalvai és Szelistyei völgyektől Ny-ra a Kászói völgyig vagyis a Kapnikbányáról Akna-Sugatagba vivő országútig, melyen túl a Gutin hegylánczat kezdődik.

¹ A szerzőnek e témáról írt másik fontos műve: Kiss Lajos: *Hegyevek a történelmi Magyarországon*. In *Magyar Nyelv*. 1997, 154–168. pp.

² A legújabb mérések szerint a Bran (1840.) a legmagasabb pontja. In [https://hu.wikipedia.org/wiki/Cibles_\(hegység%C3%A9g\)](https://hu.wikipedia.org/wiki/Cibles_(hegység%C3%A9g)) (2016. 06. 10.)

³ Például az e térségben lévő állami erdőket kezelő Besztercei erdőgazgatóság 1895-ban kifizette Beszterce-Naszód és Máramaros vármegyék közötti közel 90 km hosszú határszakaszt. E munkálatok kiindulópontja a Cibles csúcsa volt. Jókai Lajos: *Cziblestől a Czibóig*. In *Kataszteri Közöny*: 1908., 4. sz. 97. p.

*Déli szárnyuk tovább Ny-ra azon öböl-
lig ér, melyen a Szamos É-ra kanyarodik,
hogy Magyarországra a Tisza felé folyjon. A
Czibles hegycsoportok mindjárt a Cziblesnél
két szárnyra szakadnak; az éjszaki Máramaros
határán csekély kihajlásokkal ÉNy-nak
tartva a Gutin hegylánczolatához csatlakozik
s a Láposi medenczét É. felől kanyarítja be;
a déli a Lápos déli oldalán DNy-ra kanyarodik.
Amaz a tulajdonképi Czibles hegység,
melyet Láposi hegysornak is neveznek;
emez az Ilosvai hegység.*

a) *A tulajdonképpeni Czibles hegység*

*A Czibles hegység sokkal alacsonyabb mint a
Radnai havasok; derekának közepes magassága
csak 3000 lábba tehető. Többnyire széles hátakból
áll, melyek fölé egyes harangforma hegykúpok
nyalakodnak fel. Ezek leginkább jellemzik a
hegységet, s mint a Gutin hegylánczolatnak
folytatványát tüntetik ki. K-ről Ny-ra a
hegység derekán a következő hegyek sorakoznak
egymáshoz: ... E hegyek közül a Czibles
5760 l. magas kúpja, mint a Gutin hegylánczolat
legkeletibb*

*bástyája, nagyon kitűnik szép alakjánál fogva.Odább K-re a Szalvai és
Cziblesi (Zagrai) völgyek között hosszabb
oldalágak csatlakoznak a hegység derekához,
a Bükösi vagyis Bikisi és Runki völgyeket
szegélyezve...*

b) *Az Ilosvai hegység.*

*A legnagyobb oldalág a Cziblesből indul ki,
mely a Zagrai és Ilosvai völgyektől Ny-ra
terjedvén, a Szamos és Lápos közötti területet
borítja be, s a Czibles hegység déli szárnyát
alkotja. Dereka a Ripo hegyig DNy-ra, a Felső-
Ilosvától Ny-ra eső Vervu-Gucsi hegyig inkább
D-re, azután ismét Ny-ra, végre Kis-Nyíres
vidékéről É-ra kanyarodik, s ekkép a Lápos
vízkörnyékét K., D. és Ny. felől határolja.
Egyremásra csak 2000-2200 lábnyi magasságot
ér; Lápos-Hagymás vidékén teljesen lelaposul.*

A hegység nevét viselte még a Ciblesi völgy és a Ciblesi patakok is. A második térképrészleten (2. ábra) az egykori Gyergyó széki, majd Csík vármegyei Nagy-Czibles (mai neve Tibleşul Mare 1665 m) – Kis-Czibles (mai neve Tibleşul Mic, 1663 m) látható, a kristályos eredetű Besztercei havasokban

1. ábra. Radnai havasok (részlet). Készítette M. kir. Honvéd Térképészeti Intézet. M. 1:200 000. Budapest, 1942. („A” térkép)

(Munții Bistriței), az egykori Triplex Confiniumnál (hármashatárnál), azaz Magyarország, Bukovina és Románia határainak találkozásánál⁴ található.

A határkitűzési munkálatokról készült beszámolóban e területről az alábbiakat olvashatjuk: *E ponttól a határ az utóbb nevezett patakon felvonul annak eredetéig, onnan a Tibles mic és Tibles mare hegyek között fekvő nyeregbe, innen a hegygerinczen haladva a Tiblesul mic, Dealul verde (cota 1601), Albiuta, Cheteria (cota 1595), Obcina Albilor, Streaja, Prislopul, Preluca Ursului, Piciorul lui Sffrdea és Piatra rosie nevű hegyek csúcsaira; innen leszáll a Prisecarul patak eredetéhez és ezt a Bistricioara (Tölgyes) patakba ömléséig követi.*⁵ ...A Kis-Kilincses patak forrása elég magasan, a Kis- és Nagy-Czibles nevű hegyek között levő nyereg közvetlen közelében van s innen északkeleti irányban fordul a határvonal s felvezet a Kis-Czibles csúcsára 1663 méter magasságban. Ettől kezdve meglehetősen hosszú vonalban ismét hegytetőn volt dolgunk, de ez kevésbé volt háládatos munka, mint az eddigi hegytetőn lévő. A Kelemen-hegység nyúlványán elhúzódó határvonal ugyanis kevés kivétellel egyenes lejtésű hegyhátakon, sokszor fensíkon vezetett, míg itt csukorsüvegformájú hegyeken kellett folyton le-s felhaladnunk. A Kis-Czibles csúcsáról levezet a határvonal meglehetősen mély nyeregbe, aztán ismét fel a Zölddomb nevű csúcsra 1601 méter magasságban, innen tovább ismét le a nyeregbe s újra fel a Ghecaria csúcsra (1595 m.), onnan le és újra fel a Muntele Stezsi csúcsra (1624 m.).[3]

A továbbiakban mai térképeinken, illetve az elmúlt fél évszázad alatt megjelent történeti, illetve földrajzi munkákban feltűnő Cibles = Széplesek hegy-név eredetével kívánunk foglalkozni.

A kérdés vizsgálatához oklevelek, kéziratok és nyomtatott térképek adatait használtuk fel.

⁴ A mai besorolás szerint Beszterce-hegység része a leírt terület. Kedvelt kirándulóhely.

⁵ 1888. évi XIV. tv. V. cikkelye, amely Magyarország és Románia közötti határ kitűzéséről intézkedett. In <http://www.1000ev.hu/index.php?a=3¶m=6292> (2015. 08. 11.)

1 - Nagy Czibles

2 - Kis Czibles

2. ábra. Részlet az 1:50 000 méretarányú gyors helyesbítésű felvétel nyomán készült térképből („B” térkép)

Mely oklevéltípusok a leggazdagabb források a földrajzi neveknek? A birtokadományok során keletkezett okleveleink tekinthetők e kérdésben a leggazdagabb forrásoknak. Az adomány-rendszer kezdetei is Szent István nevéhez fűződnek. A királyi szolgálatok jutalmaként földbirtokokat adományozott (bona donationalia). Nem szólhatunk azonban a nyugati hűbérviszonyok modelljéről Magyarországon, hiszen a germán magánjogi jellegű hűbérviszonynal szemben itt meghatározó lett a közjogi elem. Magyarországon csak a király adományozhatott földbirtokot, földbirtokosok nem. (Az adományozóként később megjelenő nádor is csak a királyt helyettesítő jogkörénél fogva, legfeljebb 32 jobbágytelket juttathatott.) Az adományozás nem eredményezett határozott „szolgálati viszonyt”, hanem egyfajta jövőbeni készenlét díja és biztosítéka volt előre meg nem nevezett feladatokra. Az adomány megtételekor követendő eljárás a 13. század második felére alakult ki. Nélkülözhetetlen eleme volt az adományt írásba foglaló oklevél (litterae donacionales) kiállítása és az adományos beiktatása (statutio). ...A 13. századra az adománybirtok vált a meghatározó kategóriává. Ennek

során terjedt el az a nézet, hogy minden birtok eredetileg a királytól eredt. Az első foglalás tudata is lassan elhalványult az emlékezetben, és inkább a földbirtokok adományozásként való megerősítésére törekedtek. II. András kereszties hadjárata után, az 1217. évi oklevélben szükségesnek látta a vár-birtokot és a királyi birtokot is „örök tulajdonaként” átengedni azoknak, akik addig azt birtokolták. Ennek révén a földbirtok iure perpetuo illetve a családot. Ezzel végleg megszűntnek lehet tekinteni az adománybirtok és a szállásbirtok közötti jogi különbséget. Ezt az intézkedést IV. Béla a tatárjárás után újfent megerősítette, amivel befejeződött a középkori magyar birtokjog intézményének kialakulása. Tulajdon és birtok. Az Árpád-kor nem ismerte a tulajdon és a birtok közti különbséget. A földbirtokos inkább csak haszonélvezője volt a földnek. Hiányzott ugyanis a tulajdon legsajátosabb fogalmi eleme, a szabad rendelkezési jog, mind az élők között, mind pedig a halál esetére. Mindezt a jogi terminológia is tükrözte, hiszen az első törvényeinkben elvétve előfordult ugyan a tulajdon elnevezés, de a törvények és az oklevelek inkább a birtoklás (possessio) kifejezést használták, mivel ez jobban kifejezte a valódi

jogviszonyt. A magyar földbirtokos kifejezés is jól kifejezi a valós helyzetet. A birtokvédelem még kezdetleges formában történt. Csak a tényleges birtokláshoz fűződött, és legfontosabb eszköze az önhatalom (visszaüzés). [4] Ugyanakkor a 13. századra kialakult az a felfogás is, hogy minden jogügylet csak akkor érvényes, ha valamely hiteles hely (loca authentica et credibilia) (= egyházi intézmény, káptalan, konvent) pecsétjével volt ellátva. A hiteles helyek szükség esetén oklevélmásolatokat készítettek (= közjegyzői feladat), illetve okleveleket őriztek. Ugyanakkor – írja Kniezsa István –, a királyi kancellária és a hiteles helyek végleges kialakulása a kancelláriai helyesírás számára is határkő. A kezdeti határozott jellegű indulás után – ami lehet az első kancellária szilárd öröksége – másfél évszázadnyi kísérletezés, egyénieskedés, kapkodás következik, míg a XIII. század közepe táján az előbbi zűrzavarból újból egy határozott új rendszer alakul ki. Ettől kezdve a fejlődés a XV. század közepén létrejött végleges rendszerig egyenes vonalú és külső hatás is csak egy esetben éri. [5]

Az adományozás folyamatában az adományozott birtok határának jelen, illetve későbbi azonosításra is alkalmas pontjait rögzítették írásban a helyben élők megnevezései alapján. A beiktatás során felvett jegyzőkönyvek is rögzítették azt a határvonalat, amellyel egy adott birtoktest elhatárolható volt környezetétől. Az így készült jegyzőkönyvek jól tükrözik a helyben használt neveket, illetve az adatközlő anyanyelvét, valamint annak a személynak gyakorlatát, ahogy a hallottakat írásba rögzítette. (Azaz a latin szövegű oklevelekben a hallott határjelölésre vonatkozó elnevezések úgy találhatók meg, ahogy a jegyzőkönyv készítője hallotta.⁶ Nem meglepő, hogy az írásba foglalt személy anyanyelven az általa rögzített szövegen nyomot hagyott.⁷ A 16. század előtt keletkezett oklevelek magyar nyelvű

helyesírásának történetét a 20. század közepére dolgozták fel, e munkát elsősorban Kniezsa István nyelvész végezte. Kutatásai nyomán vált ismertté az a folyamat, hogy a 13. századtól a 16. század első feléig a magyar nyelvű írott anyagokban (oklevelekben, kódexekben) a magyar nyelvre jellemző hangokat (fonéma) ö, ü, cs, ty, gy, sz stb. írásban (graféma) rögzítették. A 16. században a könyvnyomtatással e folyamat bizonyos értelemben rögzült, „szabványosodott”. Nézzük meg például, hogy a 'c' hang jelölésére a korabeli oklevelek milyen gyakorlatot mutatnak. A 'c' még mindig igen változatos. A régebbi c, s, sc, ch és z mellé még újabb jelek sorakoznak: sh és sch. Az 1138/1329-es oklevélben a c és s jelek mellett (kb. 100-szor) az sc csak kétszer, a z, sh és sch csak egyszer-szám fordult elő (Szabó: MNy. XXXIII, 106). ... 'C' hang. Legrégibb jele, a c most már csak egészen kivételesen található. Majdnem teljesen kiszorította az előző korszak végén feltűnő ch. Mostantól kezdve minden helyzetben a ch a túlnyomó. A régi c akár palatálisok, akár velárisok előtt nagyon ritka. Palatálisok előtt azonban valamivel gyakoribb. A többi jel: z, cz, tz csak német környezetben⁸ keletkezett oklevelekben fordul elő.A kancelláriai helyesírás III. korszakában, amely a tatárjárástól az Anjou-kor végéig tartott, pedig az 'r' és 'j' hangok írásbeli jelölésére elsősorban az 'y', ritkábban 'i' betűt használták.⁹ [5]

Okleveles források az „A” térképen ábrázolt Cibles hegységről és környezetéről

Máramaros vármegye oklevelei

E térségben a határ mindkét oldalán a 13. századig kiterjedt területű királyi birtokok voltak, amelyek területek védelmére és természeti erőforrásaik jobb kiaknázására idegen népeket telepítettek be.

I. Károly¹⁰ király Máramarosban, 1329-ben az itt lakó magyarok és szász vendégek (hospesek) részére, a névleg természetlen rengeteg betelepítésére azon szabadságjogokat biztosította, amelyeket más máramarosi városok polgárai is élveztek. A szabadságlevél 13. pontja tilalmazta az elkezdett földirtás átadását más nyelvű és nemzetiségű népeknek.¹¹[6]

Az alábbi oklevelekben találtunk adatokat:

1373. Augustus 11. Szilvásvárad. Lajos¹² király iktatási parancsa Balk Drág és János a néhai Szász Vajda fiai részére Konyha¹³ birtokra, ennek tartozékaira, valamint Bocskó, Feiéregház, Taraczköz, és Bustyaháza falukra nézve; a beiktatás ellenmondás nélkül történik, Jood, Visó Borsa stb. falak határai megjelöltetnek.¹⁴

A fenti oklevélben előforduló földrajzi nevek, amelyek a birtokhatár pontjainak azonosítására szolgáltak: Kuhnya [= Izakonyha], Bochkoy, Feyreghaz Tharaz, Boztafalva, Nyres, Orosviz, Vyso, villa Iohannis woywode [= Vajdafalva], Sayo, Batizhaza, (helységnevek) Kerthuelusmezey (mező neve), Iza, Sospataka, Kelemenpataka, Gertyanosewreny, Also gorba, (víznevek),

¹⁰ Károly Róbert (1288–1342) magyar király, aki az Árpád-ház kihalása után került a magyar trónra. Uralkodása alatt a honor rendszer kiépítésével, királyi jogon szerzett jövedelmekre alapozva biztos pénzügyi alapokon álló államot hozott létre. [9]

¹¹ megye betelepüléséről, lakosságáról részletes adatokat találhatunk Bélay Vilmos: Máramaros megye társadalma és nemzetiségei. Budapest, 1943, 224 p. + 1 térkép című műben.

¹² I. (Nagy) Lajos magyar király, aki 1342 és 1382 között ült a magyar trónon, illetve 1370 és 1382 között Anjou-házi király volt Lengyelországnak. [10]

¹³ Kohnya, utolsó magyar neve Izakonyha, ma Bogdan Vodă, Románia.

¹⁴ Az oklevélre vonatkozó megjegyzés: *Mária királynénak 1384. évi eredeti átiratából. Eredetben megvan Mares Miklósnál és fiánál Istvánnál - Konyhán, pergamenre írva a Convent pecsétjével. Birtokhatárok kijelölése az érintett települések előjáróinak és/vagy határkitűzésben kompetens személyek jelenlétében történt, a határ pontos nyomvonalát a természetben megtalálható fontos helyekkel nevezték meg, ahhoz rögzítették, annak érdekében, hogy azok lehetőleg ne legyenek megváltoztathatók. Ha nem volt senkinek sem ellentmondása, úgy hitelesített oklevélben rögzítették az abban foglaltakat, hogy később bármikor az eredeti jogállapot megállapítható legyen.*

⁶ Rosszindulatú az a feltételezés Radu Pope román történésztől, hogy a nem román neveket az oklevélírók vagy a birtokosok találták ki. [6]

⁷ Lásd például Haader Lea: Régi bor, új tömlő: sokadszor a Halotti beszéd feje szaváról. [7], [8]

⁸ Kiemelés tőlem [P. K.]. A 'p' és 'b' betűk felcserélés használata is németes jelleget mutat.

⁹ Az az oklevél, amelyben *Zepleshauasa* olvasható, a néhai Szász vajda halála utáni birtokmegosztásról szól.

Kezephég, Kysbercz, Markzemberch, Wezberch, Kysberch, Zepleshauasa¹⁵, Kenezhauasa, Stolhauasa, Terhouasa, Ignothhauasa, Wegsaghauasa, Nedele, Magzemberch (domborzati nevek) [11]

Mihályi a Zepleshauasa névhez az alábbi megjegyzést fűzte:

Zepleshauasa = Cibles. Stolhavas, Borsától keletre. Terhavas = Toroiaga, Borsától éjszakra. Ignathavasa = Ignatésa mint határhavas említettik az 1840. évi XXXIII, törvénycikkben. Nedele = Cornu Nedei havas Borsától keletre. Mindezen havasok természetes falait képezik keletről Máramarosnak, melyet a múltban sok betöréstől megvédtek.

1435. Marcius 20. Pozsony. Zsigmond¹⁶ király határjárási parancsa joodi Bálya és fiai János, Sándrin és Dancs részére Jood birtokukat illetőleg, a megnevezett határok ellenmondás nélkül megállapítatnak.¹⁷ Az oklevélben előforduló földrajzi nevek, amelyek a birtokhatár egyes pontjainak azonosítására szolgáltak:

Kohnya, Dragamerfalwa, Dragomerfalva, (helységnevek) Gorbowapathaka, Melporthya, Iodwyze, Zlathynapathaka, Zlathina, Zwchwyze (víznevek),

¹⁵Havas, havasa magyar eredetű földrajzi köznévi, amely elsőször okleveleinkben jelen ismereteink szerint a 13. század közepén bukkan fel, a latin 'alpes' szó magyar megfelelője. *Magas (és kopár?) hegy, amely a havat soká megtartja.* Szótárban először MA-nál: *alpes.* Oklsz. 1200 k: *Ultra siluam Houos. 1258: Uadit super magnum honos. 1285: Ad desertos et nudos montes Houos vocatos stb.* Összesen kb. 30 pld. *mons* vagy *alpes* értelmezővel. MTsz. hóvas: hegyesség. Helynevekben csak a Székelyföldön és a vele határos területen található. A falutól távolos, magas, rendszeren csak legelőül szolgáló hegyeket jelöli. Bság: Nagyköhavas, Lovak havasa stb.; Hszék: Mihályhavasa stb.; Csik: Havas, Havasvég, Tarhavas stb.; Udu.: Tizenkétfaluhavasa stb.; Mszék: Szék-havasa; Mszamos: Bátorhavas, Havaskapu, Hideghavas stb.; Avasság: Kőhavas. In Hetfy Gyula Andor: A térszíni formák nevei a magyar néprajzban. In Magyar Nyelvőr. 1911. 40. évf. 210. p.

¹⁶Luxemburgi Zsigmond, aki 1387 és 1437 között ült a magyar trónon, de német és cseh király is volt, valamint 1433 és 1437 között német-római császár, a középkor egyik legjelentősebb uralkodója. [12]

¹⁷Az oklevélre vonatkozó megjegyzés: *Pergamenre irt, függő pecsétell ellátott eredetiből Joodi Bálya Jánosnál. Ugyanezen oklevelet II. Ulászló király 1511-ben átírta és megerősítette joodi Bala Lázár, Domonkos, János és György nemes románok részére. Az okirat eredetije pergamenre írva és a király titkos pecsétjével ellátva ugyanannál.*

Porgolath (kerített hely), Malnabereg (berek?), Egerfa (határfa), Berch, Cybleshawasa, Hwdynhavasa, Dyznohege (domborzati nevek), Ligeth, Mengedmezew (mező neve) [11]

Mihályi¹⁸ Cybleshawasa névhez az alábbi megjegyzést fűzte:

Cybleshawasa így nevezve Cybele „magna deum mater” istennőtől; ez valamint Hudinhavas, Szucsuvize, Mingetmező és Disznóhegye Joodnak déli határaitól most már messze esnek.

1451. Január 16. Temesvár: Hunyadi János¹⁹ ország kormányzójának iktatási és határjárási parancsa Joodi Bálya Sándrin, Vanisa, Bogdan a Vanisa fia, Drotha János, Gorzo, Pethermann György, Mihály és Juga Diak részére Jood birtokot illetőleg, a határjárás és beiktatás ellenmondás nélkül történik.²⁰

Mihályi a Batryna névhez az alábbi megjegyzést fűzte: Batryna és Bohayechka mojszeni havasok, melyekből a Dragus pataka ered, a többi havasok a borsai és visői határokba esnek. A havasok neveiket gyakran azon helységektől veszik, melyhez tartoznak, például: Apsanescu, Barsanescu, Vadenescu, Brebenescu stb. másszor ismét a tulajdonosok nevét viselik p. o. Budescu, Jurcescu, Mihaescu, Grópa Giuli, Burlaia, Dancul stb., ősrégi neveket viselnek Bersaba, Bratila, Batrina, Traian, Toroiaga, Cibles, Gutin stb. Mindezen havasok csoda szép vegetatiojukkal Europa legkövérebb legelőit nyújtják, innen van a lakosság hajlandósága az állattenyésztésre, a mi Italia népeinek is főfoglaltosága volt.

„Hic anni labor, hinc patriam parvosque nepotes Sustinet, hinc armenta boum meritosque juvencos.

¹⁸Apsai Dr. Mihályi János [1844–1914]. Neves máramarosi család tagja, aki a szülőmégyéje levéltárosa volt.

¹⁹Hunyadi János, aki 1443 és 1456 között Magyarország kormányzója volt.

²⁰Az oklevélre vonatkozó megjegyzés: *Pergamenre irt, függő pecsétell ellátott eredetiből joodi Bálya Jánosnál, közölte gr. Teleky I. Hunyadiak kora X. k. 289. 1. A határjárás csak a havasokról történt, melyek hajdan a joodi nemesek havasai voltak.*

Hanc olim veteres vitam coluere Sabini” Virg. (Georg. II.)

Mihályi e szócikkben a Cibles hegynevet, mint ősrégit említi, anélkül, hogy korábbi ötleteire e névvel kapcsolatban egyáltalán utalt volna. Sajnálatos, de nem ismerte fel, hogy a fenti három oklevélben szereplő Zepleshauasa, Cybleshawasa, illetve Cibles domborzati nevek azonos objektumra vonatkoznak, így azok eredetére és jelentésére külön magyarázatokat „költött”.

Belső-Szolnok vármegyében keletkezett oklevelek

Erdélyben Besztercevidék s a vele egybeolvadt Királyi kerület eredetileg Doboka megyéhez, Radna pedig Belső-Szolnokhoz tartozott, ide már az Árpád-kor folyamán, de különböző időben németek települtek, három zártabb csoportban, ezek az alábbiak: Radna²¹ a Szamos völgyében, Besztercevidéke s a mezőségi „királyi” kerület. [6] A levéltári adatok szerint Erdélynek ezen a vidékén azonosíthatjuk a magyarság legkorábbi (10. századi) településeit, de a középkorban is viszonylag sűrűn lakott magyar lakosságú táj volt, [6] amelybe csupán néhány szász lakosságú település ékelődött, illetve a 15. század folyamán szórványosan moldvai etnikumú települések jöttek létre. Az etnikai hovatartozásról elég pontos adatokat kaphatunk, ha a korabeli oklevelek adózással kapcsolatos adatait tekintjük át. Az oklevelek adataiból jól megismerhető az a folyamat, ahogy a 16. század végén, illetve a 17. század elején, a háborúk következtében, a korábbi évszázadok alatt kialakult etnikai kép megváltozott, a magyar lakosság száma gyorsan csökkent. A nem magyar és nem szász, hanem román etnikum térnyerése a korabeli adózási nyilvántartások szerint jelentős lett, ez a folyamat a későbbiekben csak tovább erősödött. E kérdésekről oklevelek és más levéltári források alapján összefoglaló tanulmány elsőként Makkai László történelemszótárjában jelent meg. *A magyar történetírás régóta tudatában van annak, hogy Erdély mai etnikai képe nem az itt lakó népek természetes*

²¹Az Árpád-kori Magyarország egyik legjelentősebb ezüstbányája volt, de határvédelemben, illetve külsőkereskedelemben betöltött szerepe is jelentős volt. [6]

szaporodásának különböző arányaiból következő népesedési folyamat eredménye, hanem külső tényezők erőszakos beavatkozása folytán alakult ki. Abban is megegyezik tudományos közvéleményünk, hogy a magyarság számarányának katasztrofális csökkenése, középkorvégi többségi helyzetének elvesztése elsősorban a XVII. század népiirtó háborúinak rovására írandó. [13]

Az alábbi oklevelekben találtunk adatokat:

1334. augusztus 27. (in Sancto Emerico, sab. a. Decol. Ioh. bapt.) Simon erdélyi alvajda az erdélyi káptalanhoz. Küldje ki tanúbizonyosságát, akinek jelenlétében Hunthpaznan nemzetségbeli Ferenc fia: Pagan (d) István magistert iktassák be a Gunter fia: Lothhard fia: Thomastól és fiától: Nikolaustól vásárolt, majd zálogként elidegenedett és a királyra szállott, de a király által is neki adott Korough/Korowg, Cybles/Cyblees és Mochkudteluke nevű (in ctu Zonuk interiori) birtokba, melyeket Tamás, rokonai beleegyezésével, előtte újból István magisternek adott. – Kijelölt alvajdai emberek: Deuecher-i András, Lőrinc fia: Péter. Belefoglalva a káptalan 1334. szeptember 13-i jelentésébe (lásd a következőt), DL 30369.

1334. szeptember 13. (in vig. Exalt. cr.) Az erdélyi káptalan Simon erdélyi alvajdához. 1334. augusztus 27-i kérésére (827. sz.) Deuecher-i András alvajdai és Albert karbeli pap káptalani kiküldött szeptember 6-án (III. f. a. Nat. virg.) Pagan (d) István magistert – Farkas fia: Péter és Lothard fia: Thomas, valamint fia: Nikolaus jelenlétében – bevezette Korowg/Koroug,²² Cybles²³ és Mochkudteluke²⁴ nevű (in ctu Zonuk

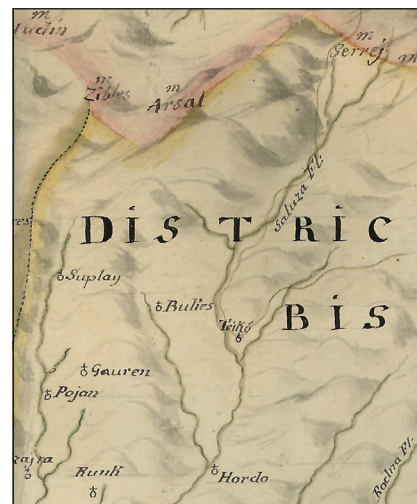
interiori) birtokba, melyeknek határai ezek: Incipiendo a quodam rivulo Meylsyd nominato usque ad caput eiusdem Meylsyd, deinde eedem mete procedendo irent versus unum montem Kurtuilusberch nuncupatum. Et abinde transirent ad unum fluvium Kysuluswa vocatum et extenderentur usque ad caput fluvii Kysuluswa nuncupati. Et abinde venirent ad quemdam locum seu montem Kuzberch nuncupatum, et per eundem Kuzberch extenderentur usque ad Zeblushauasa²⁵. Et iste metee distinguerent et separarent supradictas possessiones Koroug, Cybles et Mochkudteluke a possessione predicti Petrii filii Farkasii Kuzepfalu vocata. – Hátlapján azonos kézzel: Nobili viro dominó eorum reverendo Symoni viceuoyuode Transilvano. Eredeti, hártján, zárópecsét nyomával. [15]

A fenti oklevélben említett, Kurtuilusberch, Kuzberch, Zeblushauasa (domborzati név), Meylsyd, Kysuluswa (víznév) míg Koroug, Cybles, Mochkudteluke (településnév).

Ha a már bemutatott oklevelekben mindegyikében szereplő domborzati nevek írásban rögzített alakjait hasonlítjuk össze, az 1. táblázatban jól látható az a folyamat, amely a hallott megnevezés és annak írott változata között a helyesírásban tetten érhető. Bizonyosnak látszik, hogy az adatközlők minden esetben magyar anyanyelvűek voltak, sőt akár nyelvjárási különbség is tetten érhető,²⁶ míg az oklevelek leírónak nyelvről ily határozott kijelentést tenni nem tudunk.

²⁵Jakó könyvében a névmutatóban az alábbira bukkanhatunk: Szepleshavasa hegy Cibles határában. [15]

²⁶Például az 'i' és 'ü' hangok jelölése Küsmöd (ma Cuşmed), Küsmend (1334), Kwsmeud (1446) Kysmeöd (1570), Kis Mödt (1800) stb. [16]

3. ábra. Részlet Johann Conrad de Weiss hadmérnök kézíratos térképéről, amely 1745-ben készült.

Térképi források az „A” térképen ábrázolt területre vonatkozóan

A helyszíni bejárások nyomán készült korai térképek adatközlői egy-egy települést és/vagy területet jól ismerő helyben élő személyek, amíg a térképek alkotói általában nem magyar anyanyelvűek voltak. Míg az oklevelek készítésénél használt fonéma – graféma kapcsolatok között fennáll valamilyen szabályszerűség, addig ezzel ellentétben a térképezéseknél e fajta kapcsolat nem mutatható ki. Például Magyarország első katonai felmérésénél, amely 1763-tól 1787-ig tartott, a földrajzi megnevezésekben tapasztalt kaotikus viszony rendezésére utólag, 1786-ban a hét nyelven beszélő Korabinszky János Mátyást bízta meg, de végül a szelvényeket nem javították, csak az ún. *kerületi térképeken*, ahol e munkát a főispánok végezték. [17] E probléma Lipszky Jánost is nehéz feladat elé állította térképének elkészítése során, ezért előbb a megyékhez kiküldte az általa rajzolt térképlapokat, hogy a nyomtatásban

1. táblázat

Máramaros	Belső Szolnok	Mai kiejtés
Kysbercz (1373)		Kisbérc
Kysberch (1373)	Kuzberch (1334)	Kisbérc
?	Kurtuilusberch (1334)	Körtvélyesbérc
Zepleshauasa (1373)	Zeblushauasa (1334)	Cibles havasa
Cybleshawasa (1435)		

²²Kórógy, a mai Zăgra (Zagra, Románia) határban lehetett. [14]

²³Ciblesfalva, ma Suplai, Románia. Ez az oklevelés adat is azt igazolja, hogy 'Cybles' helynév Belső-Szolnok vármegyében már a középkorban létezett, tehát nem modern, mesterséges névadás eredménye. A megye területe a 16. században lakosságának jelentős részét elveszítette, elnéptelenedett. Az utóbb e területre betelepülő állattenyésztő moldvaiak az általuk alapított helységnek viszont már saját nevet adtak, (lásd a 3. ábrát: Weiss 1745-ben készített kézíratos Erdély térképének részletét) Az egykori 'Cybles' település helyén létrejött új helység neve a 'sub plai' = havasi rét szóból származik. E kérdés tisztázásában Bartos-Elekes Zsombor segítségét hálásan köszönöm.

²⁴Zamosmakód, ma Mocod, Románia

megjelenő munkájára helyes hely-, víz-, valamint domborzati nevek kerülhessenek. A településnevek névirásának egységesítése iránti igény az 1867-es kiegyezés után vette kezdetét. A közút-, vasút-, valamint a postahálózat kiépülése indokoltá tette a helységnevek egységesítését és nyilvántartását; 1873-tól jelentek meg a hivatalos helységnevtárak. Ugyanakkor a térképeken előforduló egyéb nevek, például domborzati, vízrajzi, tájnevek stb. egységesítésére irányuló munkálatokkal a Magyar Földrajzi Társaságot bízták meg, így Cholnoky Jenő, Fodor Ferenc, Strömpl Gábor, Kéz Andor, Irmédi-Molnár László és Takács József közreműködésével 1940-ben egységes szabályzatot állapítottak meg a földrajzi nevek használatára. [18]

Erdélyről az első helyszíni bejárás alapuló részletes térképet Giovanni Morando-Visconti mérnök ezredes alkotta. [19] Térképén tűnik fel többek között az „Agymas” név azon a területen, ahol egyébként a Cibles lenne. (Településnévben a 'hagymás' előtag vagy utótag csak és kizárólag az egykori Belső-Szolnok megyében tűnik fel.) Az olasz nyelvben a szókezdő 'h' hang nem jelenik meg, így ha Olaszország valamely nagyobb városában járunk, akkor a Homeroszról elnevezett utca neve, Omeros. Morando-Visconti 1707-ben Erdély katonai körzeteiről rajzolt térképén viszont ugyanazon a területen, ahová az 'Agymas' nevet helyezte, „Cebleszó Mons” feliratot találjuk. Valószínűleg a forrástérképen így szerepelt, és nem végzett – de ez abban korban nem is volt szokásban – forráskritikát. Így azon térképszerkesztők, akik olyan művet használtak, amelynek forrása Morando-Visconti térképe volt, következetesen *Hagymas M.*-et írtak *Cibles* helyett.

A teljességre való törekvés nélkül az alábbi példák is jól szemléltetik *Cibles* és névváltozatainak előfordulását úgy Magyarországot, mind Erdélyt ábrázoló térképeken.

Vizsgáljuk meg, hogy van-e bármilyen kapcsolat a 'Cibles' és Hagymás' megnevezések között! A *Cibles* elnevezés jelentése 'hagymás', eredetileg ruszin²⁷ [20] eredetű szó.

²⁷ Az orosz ruszin (rutén) szó eredeti jelentése „északi germán, skandináv”. [21]

Agymas	G. Morando-Visconti	1699
Cebleszó Mons	G. Morando-Visconti (K)	1707
Hagymas	J. Chr. Müller	1709
Hagymas M	G. Delisle (Mo. térk.)	1717
Hagymas M	J. B. Homann (Mo. térk.)	1718
Hagymas M	J. B. Homann	1718
M. Hagymas	M. Kauffer (Mo. térk.)	1720?
Hagymas M	J. Senex (Mo. térk.)	1728
M. Zibles	J. Conrad Weiss B IX a 701 (K)	1745
M. Cziblos	Müller I. (Mo. térk.)	1769
Csebles	Stephan Lutsch von Luchsenstein (K)	1774
Czibles	OSZK TK 1843 (K)	1780?
Czibles	OSZK TK 2107 (K)	1784
Hagymas M	P. Santini	1784
Tschiblesch	A. von Wenzely	1789
Czibles	J. B. de Bouge	1799
M Czibles	Lipszky J. (Mo. térk.)	1806
Zybles B	MOL S 12 Div XII No 0019:3 (K)	1825
Mt. Czebles	MOL S 68 X. No 0109 (K)	1825
Czilde	Fr. W. von Streit	1835
Czibles H	Schedius L. – Blaschnek S. (Mo. térk.)	1838?
Czebles	Aszalay J.	1840?
Czebles Berg	Fr. Raffelsperger (B IX a 709)	1841
Czebles hegy	Fr. Raffelsperger	1843
B. Czibles	C. Chr. Fr. Radefeld	1843
Szibles	Fényes E.	1843
B Czibles	E. Zuccheri	1848
Czebles B	F. Fried	1848
Kapu Czibles H	J. Berman (B IX a 710)	1853
Czibles	Andreas Mersich (B IX a 708)	1854
Czibles	OSZK TK 1131/3 (K)	1859
Czibles	K. k. Milit. geogr. Inst. (B IX a 711)	1863
Czibles	E. A. Bielz (B IX a 705)	1868?
Cziblesz	Homolka J. (B IX a 745)	1900?

Ukránul: цибулина, (magyar átírásban cibulina) szlovákul a hagyma botanikai neve cibule, lengyelül cebula, de németül is Zwiebel, románul ceapă. Tehát a Máramaros megyében élők, függetlenül anyanyelvüktől, a szóban forgó hegyet folyamatosan *Ciblesnek* nevezték, és todalékképpen magyarul jelezték annak nagyságát, azaz

'havas'. Tehát a Szamos mente térségében élő magyar emberek számára a hegység neve egészen akár a 18. század végéig 'Hagymás' volt, csak a későbbi készítésű Erdélytérképeken – ahogy az alábbi részletek is igazolják – váltott át a Hagymás véglegesen *Ciblesre*, mivel a párhuzamos névadás lehetőségét az akkori térképeszek nem használták ki.

Az elnevezés mögött növénynév van, azt gyanítjuk, a névadó a medvehagyma lehetett. A medvehagyma (*Allium ursinum*) a nedves, árnyas, kissé savanyú talajú termőhelyet kedveli, elsősorban gyertyános, tölgyes, vagy bükkös erdők növénytársulásában találkozhatunk vele. Napjainkban ismét kedvelt növény, amelynek gyógyhatása is van. A középkorban élt emberek téli tápláléka mai szemmel elég egyhangú lehetett, mivel az elsősorban tej- és tejtermékekből, húsból, gabonafélék magjaiból készült kása, illetve káposzta volt. Tavasszal az első, és nagy mennyiségben előforduló és gyűjthető medvehagyma a korabeli étrendben igen fontos szerepet kapott. A Keleti-Kárpátok megnevezése az oklevelekben éppen úgy, mint a 17. századi térképeken *Russis Biesci, Crempach Russi*, stb., ami egyben utal arra is, hogy e területen a honfoglaló magyarság idején jelentős orosz (ruszin) nyelvű népesség élt. A fontosabb domborzati nevek esetén is tetten érhető a nagyobb vízvekhez hasonlóan az a jelenség, hogy az újonnan érkezettek átveszik azokat, ha szükséges kiegészítve, mint ahogy ezt a vizsgálatunk tárgyát képező Cibles hegység esetén is tapasztalhattuk. (A kisebb patakok, források – ahogy az a rendelkezésünkre álló források alapján megállapítható – többségében magyar névvel szerepelnek a határleírásokban, ugyanakkor az I. katonai felmérés szelvényein már elvéve találunk magyar nevet Máramaros megyében (is). Példáink Aranyospatak, Hidegkut, Kyrál Kutha, Almas-Patak, Borpatak, Danpataka, Dyznospatak, Ekerpathaka, Farkaspathaka, Feketewpatakchw, Hamyspataka, Hatarpataka, Holthyza, Iodwyze, Kabolapathaka, Kewzakadas, Komlospathaka, stb.²⁸ [11])

Egyéb nem domborzati megnevezésben feltűnő 'Cibles' megnevezések: völgy, folyóvíz

„A Cibles patak²⁹ a hasonnevű hegy déli oldaláról Szuppláj, Pojén és Zágra

²⁸Igen hasznos lenne, ha Máramaros vármegye okleveleiben megőrzött magyar földrajzi neveket azonosítani lehetne a mai térképekkel.

²⁹Ezek szerint a Cibles csúcsáról nyugati irányba lefutó völgyben található a Cibles patak, amely a csúcs alatt indul két ágból áll. *Tőkés faluból, mely a Cibles völgyében fekszik, indultunk útnak. Kocsin mentünk*

helységeken át D-re tart; bal felől az egymással egyesülő Plosztli és Urszouluj meg Prehoduluj, jobb felől a Zágra vagy Griszouluj, mely Gaurényon át D-re folyik és Zágránál található vele, és Grui csermelyek szakadnak beléje.³⁰ [2]

Cibles ~ Râu Țibleșului. Azonban, ahogy részleteket nézzük, Kniecza a patak azonosításában tévedett, mert ő azt az alábbi pataokban vélte felismerni. „A Csicsó – Hagymási patak F. Őrön át D-re folyván Árpástó irányában szakad a Szamosba. A Kapriora a Gucsi hegyen ered, Emberfőn átfolyván, Nyégerfalvánál az Alunisból jövő Nyegerfessút, alább a Gácson és Csicsó-Györgyfalun átmenő patakot veszi fel, azután Retteg mellett halad el Bacza közelében ömlik a Szamosban.” [23]

A patak a hasonnevű hegytől nyerte nevét. A hegyre vonatkozó adatok: 1373: Zeples-hauasa (= Szépleshavasa): Cybleshawasa u. o. A név tehát magyar eredetű, és a szép és les összetétele. A magyar eredet mellett szól e patak mellékvízének magyar neve is: Valea Agreșului < magyar Egres, az éger szóból. [23]

Egyéb nem domborzati megnevezésben feltűnő 'Hagymás' megnevezések: település

Alsóhagymás, Gorbóhagymás, Hecsmás, Hasmás, Hatzmás, mai román neve Hășmaș

Árpád-kori település, nevével az oklevelekben először 1025-ben találkozhatunk. [24] 1325-ben Hagmas néven említik, ekkor a losonczy Bánffyak voltak a földesurai, később több család birtokolta e Szilágy megyei települést. [16], [25]

a hegy aljág két óra járásnyira a falutól. A kocsit borzasztó! Mintha kiszáradt patak medrében halmozva összehordott gránitkoczkák fölött haladnánk, melyeken a kerék kimondhatatlan tánczot járva ütődik-vetődik. Valósággal „velőtrázó” út. Megjegyzem, hogy ez nem Szolnok-dobokamegyei út, mert azok mind pompásak, s erőskezű főispánra vallanak, de sajnos, Tőkésnél megszűnnek s kezdődnek a kincstári utak. Utunkat a Cibles vize, egyetlen patak, mely e vízszegény havasból ered, akasztja meg. De hányszor! Errefelé nagyon kanyargós, tizenkétszer keltünk át rajta, persze híd nélkül, s tizenkétszer kétszereztük meg kocsitunk kellemetlenségeit. [22]

³⁰Hunfalvi azonosítása téves.

Hagymás ~ Hășmaș. A mellette levő *Hagymás*³¹ helység első előfordulása: 1325: *Hagmas*. a magyar *Hagymás*, a *hagyma* származéka. A gyakori magyar hely- és víznév. A román név a magyarnak pontos mása. A magyar helyén álló román -ș- gyakori; vö. *Nagylak* ~ román *Noșlac* (Alsó-Fehér m.); *Nyárágytő* ~ *Nirășteu*, *Nagyfalu* ~ *Nusfalău* (Beszterce-Naszód m.), stb. [23]

Csicsóhagymás, mai román neve, Hășmașu Ciceului. Első ismert okleveles említéskor 1405-ben Haghmas. Később Csicsóvár tartozéka: a korabeli jegyzékekben neve Haidtmass, Hagymas. 1553-ben már román falunak számított, lélekszáma a porták alapján 42 fő, míg 1603-ban már csak 15. Névváltozatai: Hesmás, Hatsmás, Hezsmasu [16], [25], [26]

*Hagymáslápos*³², [16] mai román neve Lăpușel. 1603 december. Kővár tartozékának urbárium szerinti 'Pagus Hadgymas Lapos' színmagyar település volt. [26] Utóbb népessége megváltozott, a településen itt is többségbe kerültek a görög katolikus vallást gyakoroló románok. [28]

A „B” térképen szereplő Nagy-Cibles és Kis-Cibles

Kutatásaink során nem találtunk olyan okleveles forrást, amely e két egymás közelében található hegyre vonatkozott volna.

Térképi forrásaink is korlátozottak, az I. katonai felmérésen nevükkel nem találkozunk. A II. katonai felmérésen szerepelnek Nagy-Cibles, La Ziblisiu Mare, míg a Kis-Cibles Ziblisiu Mik, a III. katonai felmérésen Nagy-Cibles, Ciblisiu Mare, míg Kis-Cibles Ciblisiu Mica.

A (Mihályi sajátos értelmezése nyomán született) 'Széples' karrierje először az 1940-es években – ahogy az az alábbi részletekből is megállapítható – vette kezdetét, amikor e térség ismét magyar igazgatás alá került. (Önmagában a „széples” egy ponthoz kötött megállapítás, bármely

³¹Utolsó magyar neve Csicsóhagymás; Ám a szóban forgó víz Emberfőtől ered, míg e településtől távol van.

³²Láposi-hegység: A Gutin-Cibles hegységek déli lejtője. [27]

környezeténél magasabb, vagy jobb kilátást biztosító pontról állítható az, hogy arról a helyről „szép les” kínálkozik.)

Cholnoky Jenő (1870–1950). önéletírásában az alábbiakról értesülhetünk:

Nagyon érdekes. Bizottságot küldött ki a M.K. Honvéd térképészeti Intézet.³³ Ennek a feladata, hogy a katonai térképeken az idegen nyelvű folyó, patak, hegy, völgy, síkság stb. elnevezését magyar nevekkal helyettesítsük. Ezt már az észak-keleti lapon végre is hajtottuk. Mert az Osztrák-Magyar Monarchia idejében a bécsi Katonai földrajzi Intézet (Militär-Geographisches-Institut) térképészei valóságos magyar-gyűlölettel mindig lehetőleg a nemzetiségek nyelvéből vették az elnevezéseiket. Igen érdekes pl., hogy a Cibles eredeti neve Széples volt, ez van eloláhosítva. De mennyi magyar nevet ferdítettek el! Különösen a Bizottság két kitűnő szlávistája, Mellich János³⁴ és Knessa³⁵ segítettek a magyar hangzás és elnevezések visszaállításában. Ennek a bizottságnak is én lettem az elnöke, s lelkes örömmel láttam a munkához. A háború természetesen ezt is megakasztotta. [31]

1941-ben a Turisták Lapjában az alábbi hírre bukkanhatunk:

³³Cholnoky által említett bizottság felállítására 1938. szeptember 23. után a haditérkép-ellátás Központi Irányító Bizottság létrejötte után került sor. A Honvéd Térképészeti Intézet 1940-ben tért át az ötvenezres szelvények elkészítésére, e lapokon a vizsztatért területek domborzati, vízrajzi, illetve tájnevei már a korábbi topográfiai térképekhez képest magyarított változatban kerültek megírásra. [29], [30]

³⁴Melich János (1872–1963) Nyelvész, az MTA tagja. A magyar nyelvtörténet szinte valamennyi területén jelentőset alkotott. Indogermán, szláv, német nyelvészeti ismereteit felhasználva munkásságának első tíz esztendejében a szófejtő jelleg és a jövevényszavak kutatása dominált; behatóan vizsgálta a magyar nyelv szókincsét, a magyar nyelv jövevényszavait és a magyar helyesírás történetét. Később a szófejtés mellett a hang- és alak-történet, illetve a régi magyar nyelvmélekek tanulmányozása volt a jellemző. Ő kezdte el felhasználni az oklevelek szórvány emlékeit a nyelvtörténet számára, és ő gazdagította új szempontokkal a jövevényszavak kutatását. Legjelentősebb eredményeit a személy- és helynévkutatásban érte el, munkásságával jelentősen hozzájárult a magyar településtörténet-tudomány megalapozásához. http://multkor.hu/20090528_melich_janos?print=1 (2016. 01. 12.)

³⁵Helyesen Kniczsa.

„Magyarország térképein sok az idegen nyelvű hegy-, víz- és terület-név. A térképek névirásának tükrében hazánk egyes vidékei az idő folyamán olyan idegenekké váltak, mintha nem is tartoztak volna már ezer esztendeje ehhez az országhoz.” mondta Somogyi Endre a M. kir. Honvéd Térképészeti Intézet parancsnoka, aki részletes összeállítást küldött meg Magyarország természeti helyneveiről minden olyan hatóság-nak, intézménynek és szakembernek, aki a térképek névirásának elbírálására hívatott. *...Ha a magyarosító munka során a szerzők néha lelkes túlzásokba csaptak át, még mindig jobb, mintha hagynók a régi állapotot. Legközelebb a térszíni formák neveivel külön is foglalkozunk lapunkban, addig is néhány érdekes javaslatot a térképészeti hivatalos gyűjteményből mutatoba ideiktatunk: Hoverla = Hóvár; Pop Iván = Pap-havas, Farkaul = Várkő, Sztinka = Katinka, Javornik = Juharos (inkább Jávoros lenne), Bratkovszka = Barátka, Surul = Turul, Vihorlát = Viharlátó, Cibles = Széples, Gutin = Ezüstös, Vlegyásza = Vigyázó, Bocsasza = Bocsátó, Miroszlava = Miroszló, Varful Omului = Emberfő, Bucsecs = Búcsúzó, Osztrovszki hegység = Osztó, Vepor = Eperhát, Branyiszko = Toborzós, stb. [32]*

A bizottság munkája nyomán Ciblesfalva kivételével az összes olyan földrajzi név, amelyben 'Cibles' szó szerepel, Széples lett, így Nagy-Széples patak, Széples völgy, Széples (hegycsúcs), Kis-Széples, Nagy-Széples stb.

A fenti adatok nyomán Cibles új nevével, a „Széples”-sel az alábbi publikációkban találkozhatunk:

„Széples. Széples = Cibles. Minții Rodnaei” [33]

„Széples (Cibles)” [34]

„A vulkáni csoport utolsó tagja a Cibles (Tibles). Másodlagos andezitkúpokból álló exhumált vulkáni (lakkolít) hegység a Máramarosi- és a Lápos-medence között, az Ácsér és a Széples-patak forrásvidékén.”³⁶[35]

„Máramaros megye. ...Néhány szláv vagy ismeretlen eredetű folyónéven kívül a térség korai víz- és hegynevei

³⁶Kicsit zavaros adatok, mivel a hegyet a cikk szerzője Ciblesnek írja, míg az onnan lefutó patakot „Széples”-nek.

magyar eredetűek: Fekete-patak, Kelemen pataka, Orosz-víz, Sebes-patak, Sós-patak, illetőleg Avas, Széphavas, Hegyorr (a mai Pop Ivan), Közép-bérc, Széples havasa (a mai Cibles), Vész-bérc (a vész vihardöntött erdőséget, vészverést jelentett) stb.” [36]

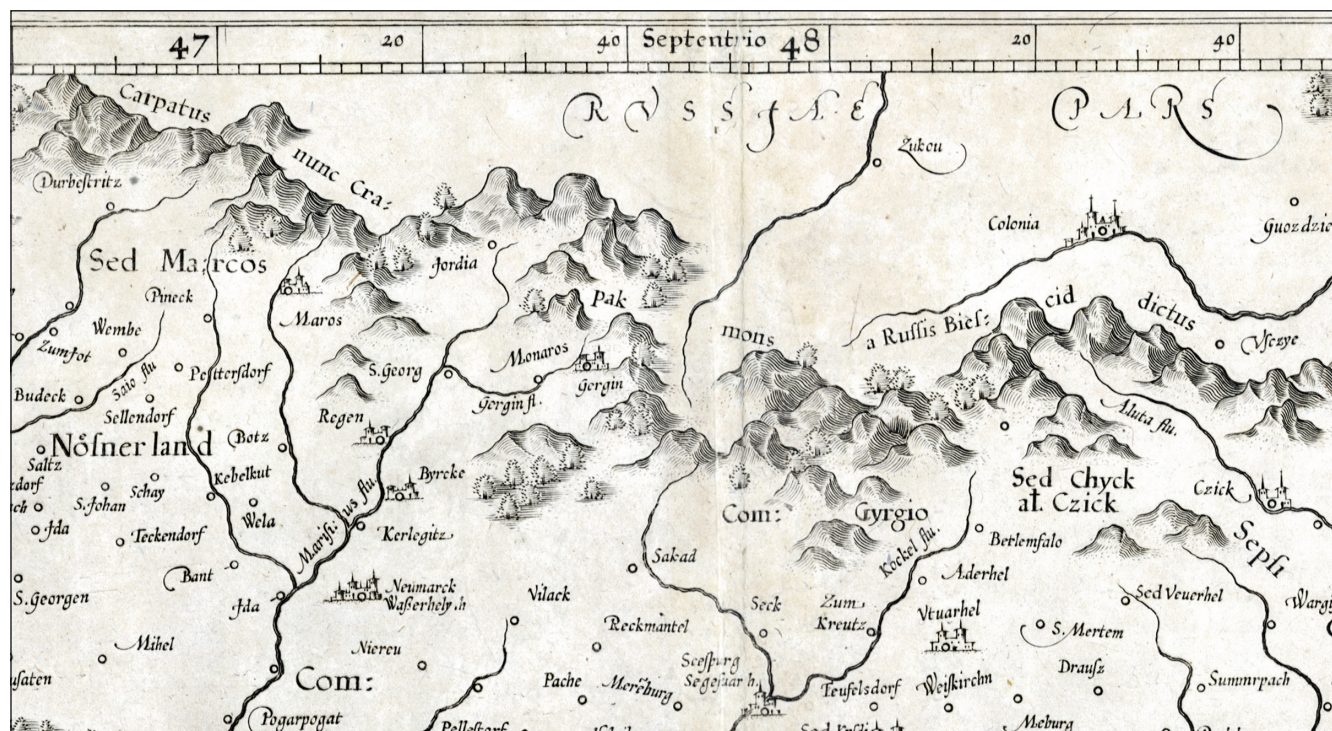
Mihályi adatának „másodvirágzása” – ahogy az alábbi példák is igazolják – napjainkban ismét megfigyelhető. Faragó Imre a földrajzi nevek írásával, alkalmazásával foglalkozó tankönyvében az alábbiakat vetette papírra: *A magyar Széples, román Țibles (ejtsd: Ciblesz) változatából másodlagosan alakult a magyar Cibles³⁷. Ennek alapja, hogy az sz hangot sok nyelv c-ként veszi át. ...Vele együtt Bulla Béla és Kádár László³⁸, valamint az 1940-es évek magyar térképészei is több helyütt alkalmazták a magyarabb névanyagot. Ebben az időszakban, bukkan fel a Ptácsnik helyett a Madaras, a Szinyák helyett a Kékélő, a Szivodovec nevet kiváltó Fagyalos és a Cibles eredeti magyar neve a Széples. [37]*

Ahogy néhány sorral feljebb olvashattuk Faragó Imre magyarázata szerint a magyar Széples a román Țibles változatából alakult magyar Cibles, egy olyan térségben, amelyet a korabeli leírásokban és a térképeken is csak „Orosz havasok”-nak neveztek, ahogy 1595-ben megjelent G. Mercator Erdélyt ábrázoló térképén is olvasható (4. ábra).

Ez a megállapítás Faragó részéről igazi „fából vaskarika” levezetés. Vajon a Széplesből, hogyan lett Cibles, azaz Hagymás, más részről a román Țibles szintén a ruszin Cibles átvétele. Miért magyarból román útvonal a „járható út”, amikor a térképek, illetve az oklevelek szerint a 16. századtól a 18. századig e térségben román eredetű földrajzi név nem található? A magyar honfoglalással, illetve az Árpád-kori Magyarország történeti földrajzával alaposan, okleveles anyag alapján feltáró

³⁷Vajon mi alapján állítja ezt a szerző. E kérdéstről lásd a korábbi levéltári adatokat.

³⁸Kádár László: A magyar nép tájszemlélete és Magyarország tájnevei. Budapest, 1941, 23 p. + 1 térkép című műben egyetlen olyan magyar tájnév sem szerepel, amelyek korábbi térképeinken nem fordultak volna elő, így a Széples sem.

4. ábra. Mercator Erdély-térképe (1595)

Györfly György szerint a honfoglaló magyarok a később Máramaros vármegyével, illetett terület lakosságáról többek között az alábbiakat vetette papírra. „Ez valószínűsíti azt a feltevést, hogy a honfoglalás után a Tisza felső szakasza a Radnai-hágó belső oldalán fekvő Borstól – le a szláv környezetben elnevezett Borzsováig – az anonymusi „kun” Bunger fia Bors kabar vezérnek jutott osztályrészül, s e határvár hasonló módon kapott nevet, mint a Donyec menti Borzsova, s utóbb a Garam menti magyar Bars (Anonymus: Bors) vár és a fölötté szláv környezetben elnevezett Borsova, ill. Zólyom-Borsod.” [6] A szóban forgó hegység déli előterében kialakult Doboka vármegye földrajzi neveiről Györfly az alábbiakat emelte ki: „Az Árpád-kori helynevek között román nem akad, és vlachokra Doboka megye területén a magyar honfoglalást követő 450 évről nincs adat.” [6]

Végezetül nézzük meg, hogy a Mihályi által felvetett „széplesek” szó lehetne-e egy hegység neve? Ugyanakkor, legyünk figyelemmel arra is, hogy ő az oklevelekben előforduló és háromféle módon leírt, ugyan arra a földrajzi objektumra vonatkozó neveket

háromféle magyarazzal látta el, nem ismerte fel, hogy azok sajnálatosan egy hegység különböző helyesírással rögzített nevei voltak. (Mindamellett értelmezhetette volna a Zepleshausa nevet akár Szeplős (foltos) havasnak is.) Maga a szó 'széplesek' egy ponthoz köthető név lehetne, ahonnan egy vadász eredményesen ejthetné el a vadat. Ám a tüzfegyverek széleskörű megjelenéséig, illetve a sportvadászat³⁹ elterjedéséig a vadászat elsősorban élelmeszerzésre (bőlény, szarvas vaddisznó, őz stb.), illetve védelemre (a nyájakat fenyegető medve, farkas, hiúz, stb.) irányult, nem lesből, hanem hajtásból történt. Helyszíne a települések tágabb környezete, a lombos erdők területe⁴⁰. Ha azonban „széplesek” Mihályi szerint egy oly pont volt, ahonnan a környezetre jó a kilátás adódott volna már a középkorban, akkor megint *nehézséggel kerülünk szembe. Ugyanis az a környezetükben lévő egyébként utakkal fel nem tárt havasok bejáráására irányult volna a 19. század második*

³⁹ Amikor a vadászat a minél nagyobb trófea megszerzésére irányult, irányult.

⁴⁰ E kérdéskörrel részletes ismereteket szerezhethetünk az alábbi munkából. Az erdélyi régibb és közelebbi vadászatok és vadak [38]

feléig igazán Erdélyben sem létezett. [22] Tehát a 'széplesek' nem lehetett olyan hely, ahonnan a környezetre jó kilátás kínálkozott.

A fentek alapján ezért is sajnálatos, hogy mindazok, akik a Mihályi János által a ruszin névből magyaros hangzásúvá varázsolt „műnevet” a 'Széplesek' használják, valójában a ruszin névalakot tették, teszik kiemeltté, pedig - ahogy azt térképi példánk is igazolja - a Máramaros vármegye és Erdély határán lévő hegység eredeti magyar neve 'Hagymás' volt. Az általunk vizsgált Cibles névvel megírt domborzati nevek román változatai szintén a ruszin névalakot *Muntii Tibleş* őrzik tovább. Ugyanakkor megnyugtató számunkra az, hogy azok a települések, amelyek a hegység után a 'Hagymás' megkülönböztető kiegészítést kapták, napjainkban azt őrzik tovább.

E probléma ráirányította a figyelmünket arra is, hogy hasznos volna, ha az okleveleinkben megőrzött földrajzi nevek feltárára kerülne az esetleges névváltozások feltüntetésevel -, mivel azok éppen úgy a magyar nyelv szókészletéhez tartoznak, mint bármely más szavunk.

Summary

Is Széples the same as Cibles?

János Mihályi collected and published the 14–15th century documents of Máramaros County in 1900. This volume contains the name of Cibles mountain in various forms, which all refer to the same area: Zepleshaus (from 1373), Cybleshawasa (1435), and Cibles (1451). He “discovered” the name Széples in Zeples, though he could have easily identified it with Szeplős (‘freckled’) as well. Unfortunately, the name Széples began to appear on Hungarian maps in the 20th century as an “ancient” relief name. However, the inhabitants of the area used the name Hagymás for Cibles mountain even in the 17th century. No surprise, because the word cibles is of Ruthenian origin, which means hagymás (‘onion’) in Hungarian.

It is regrettable that those who use the artificial name Széples, changed from the Ruthenian name into a Hungarian-sounding name by János Mihályi, practically stress the Ruthenian form of the name. Maps demonstrate that the original Hungarian name of the mountain at the border of Máramaros County and Transylvania was Hagymás. The Romanian variant of the Cibles feature names also preserves the Ruthenian name as Muntii Tibleș. This problem should direct our attention to uncovering the place-names and their variants preserved in old Hungarian documents, because they all, like any of our other words, belong to the vocabulary of the Hungarian language.

Irodalom

1. Kiss Lajos: Földrajzi nevek etimológiai szótára. Budapest, 1978, 5. p.
2. Hunfalvy János: A magyar birodalom természeti viszonyainak leírása. 2. kötet. Pest, 1864, 20–23. pp., 3. kötet. Pest, 1865, 369. p.
3. Szabó László–Fleischer Kálmán: Országos határfelmérés. In *Kataszteri Közlöny*. 1899. 6. sz. 118. p.

4. Mezey Barna: Magyar jogtörténet. Budapest, 2004, In http://www.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tamop425/2011_0001_520_mezey_magyar_jogtortenet/index.html (2016. 03. 03.)
5. Kniezsa István: Nyelvészeti tanulmányok II. Helyesírásunk története a könyvnyomtatás koráig. Budapest, 1952, 13., 15., 22., 38–39., 42. pp.
6. Györffy György: Az Árpád-kori Magyarország történeti földrajza. I. kötet Budapest, 1987, 553., 562–564. pp., II. kötet. Budapest, 1987, 43–94. pp., IV. kötet Budapest, 1998, Liptó, Máramaros, Moson, Nagysziget, Nógrád, Nyitra, Pest és Pilis megye. 112–113., 120., 129. pp.
8. Plihál Katalin: *Tabula Hungariae ...* Ingolstadt, 1528. Az eddigi és a jelenlegi kutatások tükrében. Budapest, 2013, 37–41. pp.
9. https://hu.wikipedia.org/wiki/I_K%C3%A1rly_magyar_kir%C3%A1ly; https://it.wikipedia.org/wiki/Carlo_Roberto_d%27Angi%C3%B2 (2015. 08. 11.)
10. https://hu.wikipedia.org/wiki/I_Lajos_magyar_kir%C3%A1ly (2015. 08. 11.)
11. Mihályi János: Máramarosi diplomák a XIV és XV századból. Máramaros-Sziget, 1900, 65–67., 291–292., 674. pp. In https://library.hungaricana.hu/hu/view/KozMagyOkmannyarak_Maramarosi_diplomak_14_15_szazad/?pg=685 (2015. 11.)
12. https://hu.wikipedia.org/wiki/Zsigmond_magyar_kir%C3%A1ly (2015. 08. 11.)
13. Makkai László: Szolnokdoboka megye magyarságának pusztulása a XVII. század elején. In *Az Erdélyi Tudományos Intézet Évkönyve*. 1942, 201. p.
14. Hegyi Géza: Radna és a Radna-völgy a középkorban (1241–1469/75). Birtok- és településtörténet. In *Erdélyi Múzeum*. 68. köt. 3–4. füzet, 2006, 38. p., *Magyar Nyelvőr*, 2015, 300–308. pp.
15. Jakó Zsigmond: Erdélyi okmánytár. II. 1301–1339. Budapest, 2004, 601. p.
16. Szabó M. Attila: Erdély, Bánság és Partium történeti és közigazgatási helységnévtára. 1. A–O. Csíkszereda, 2003, 142., 491., 561. pp.
17. Jankó Annamária: Magyarország katonai felmérései. 1763–1950. Budapest, 2007, 25. p.
18. Lelkes György: Magyar helységnév-azonosító szótár. Budapest, 2011, 17. p.
19. Plihál Katalin: G. M. Visconti Erdély térképe 1699-ből. In *Cartographica Hungarica*, 2000. 7. sz. 2–24. pp.
20. Hodinka Antal: A Kárpátaljai rutének lakóhelye, gazdaságuk és múltjuk. Budapest, 1923, 48 p.
21. http://www.sulinet.hu/oroksegtar/data/magyarorszag_i_nemzetisegek/altalanos_a_rutenek/pages/007_a_rutenek_eredete.htm (2015. 08. 11.)
22. Szerellemhegyiné Móczár Jolán: Alföldiek a Ciblesen. In *Turisták Lapja*. 1890, 27–33. pp.
23. Kniezsa István: Erdély víznevei. In *Az Erdélyi Tudományos Intézet Évkönyve* 1942. Kolozsvár, 1943, 33–34., 39. pp.
24. Kniezsa István: Keletmagyarország helynevei. In *Magyarok és románok*. III. köt. szerk.: Deér József–Gáldi László Budapest, 1943, 259. p.
25. Vistai András János: *Tekintő – Erdélyi helynévkönyv*. Első kötet. A–H. 391–392. pp. In <https://web.archive.org/web/20110710231100/http://www.fatornyosfalunk.com> (2015. 08. 11.); <https://hu.wikipedia.org/wiki/Als%C3%B3hagym%C3%A1s> (2015. 08. 11.)
26. Makkai László: Szolnokdoboka megye magyarságának pusztulása a XVII. század elején. In *Az Erdélyi Tudományos Intézet Évkönyve*. 1942, 219., 221., 225., 241., 256., 295., 323–324. pp.
27. Georg Kraus: *Erdélyi Krónika 1608–1666*. Vogel Sándor fordításában, bevezetésével és jegyzeteivel. Második, átdolgozott kiadás. Csíkszereda. 2008, 307., 334–335. pp.
28. https://hu.wikipedia.org/wiki/Hagym%C3%A1s_l%C3%A1pos (2015. 08. 11.)
29. Balla János–Hrenkó Pál: *A magyar katonai térképészet története*. I. kötet. Budapest, 1991, 208–215. pp.
30. Jankó Annamária: *Magyarország katonai felmérései. 1763–1950*. Budapest, 2007, 139–141. pp.
31. Cholnoky Jenő-összeállítás. Szerk.: Géczy János. In *VÁR UCCA TIZENHÉT*. 1998. VI. évf. 2. szám. 299. p.
32. Peitler Gyula: *Magyar neveket a magyar térképekre*. In *Turisták Lapja*. 1941, 230. p.
33. Csiki, E.: *Über neue und bekannte Coleopteren aus Ungarn und den angrenzenden Länder*. In *A Magyar Természettudományi Múzeum évkönyve*. 3. köt. 1953, 120., 135. pp.
34. Bulla Béla–Láng Sándor: *Geomorfológiai tanulmányok a Láposvidéken*. In *Földrajzi Közlemények*. 1944–1947, 18. p.
35. Ádám László: *A Keleti-Kárpátok*. In *Földrajzi Közlemények*. 1988, 80. p.
36. Kiss Lajos: *Az Árpád-kori Magyarország Liptó megyétől Pilis megyéig*. Könyvismertetés. In *Magyar Nyelv*. 1999, 12. p.
37. Faragó Imre: *Földrajzi nevek*. Budapest, 2014. 18., 25., 59., 319. pp. In http://mercator.elte.hu/~farago/foldrajzi_nevek_jegyzet_082.pdf (2015. 08. 11.)
38. Újfalusi Sándor *őreg vadásztól Kolozsvárt 1854ik évben*. Sajtó alá rendezte ... Benkő Samu. Budapest, 1982, 352 p.

Dr. Plihál Katalin
térképésztörténész

e-mail: plihal1948@gmail.com